

Streszczenie

Marek Dziony

Temat: *Metafory konceptualne w pieśniach kościelnych z dwujęzycznego modlitewnika i śpiewnika 'Weg zum Himmel/Droga do Nieba'*

Niniejsza praca stawia sobie za cel zbadanie uwarunkowań kulturowych metafor konceptualnych w dyskursie religijnym pogranicza języków i kultur. Przedmiotem badań są metafory konceptualne z wybranych grup pieśni kościelnych z dwujęzycznego modlitewnika i śpiewnika *Weg zum Himmel/Droga do Nieba*, używanego przez wiernych posługujących się językiem niemieckim i zamieszkujących tereny diecezji opolskiej i gliwickiej leżące na historycznym obszarze Górnego Śląska. W ramach analizy kontrastywnej zestawiono ze sobą metafory z polskich i niemieckich pieśni, aby zbadać, czy na terenie pogranicza, jakim jest Górny Śląsk, gdzie języki i kultury polska i niemiecka od wieków wzajemnie na siebie oddziałują i się przenikają, wstępują różnice w metaforach konceptualnych obu języków, wynikające z uwarunkowań kulturowych.

Praca składa się z części teoretycznej i empirycznej, przy czym każda z nich obejmuje cztery rozdziały. W pierwszym rozdziale podjęto próbę definicji pojęć „Śląsk” i „Górny Śląsk”, które w języku polskim i niemieckim rozumie się inaczej. Wychodząc z tego punktu, przedstawiono pokrótce historię Górnego Śląska z uwzględnieniem sytuacji językowej regionu w poszczególnych okresach historycznych, a także omówiono problem tożsamości mieszkańców omawianego pogranicza językowo-kulturowego, by w ten sposób nakreślić tło historyczno-kulturowe badania i wyjaśnić pojawienie się w regionie fenomenu, jakim jest dwujęzyczny modlitewnik i śpiewnik.

Rozdział drugi stanowi syntezę polityki językowej Kościoła wobec wyzwań duszpasterskich oraz społecznych na Górnym Śląsku ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką w działalności kościelnej pełniły modlitewniki i śpiewniki. Szczególne miejsce zajmuje tu historia *Drogi do Nieba* jako śpiewnika, z którego pochodzi korpus badawczy.

Trzeci rozdział to próba zdefiniowania pojęcia „metafory konceptualnej” w ujęciu Georga Lakoffa i Marka Johnsona i na tle dotychczasowych badań w tym obszarze ze szczególnym naciskiem na uwarunkowania kulturowe metafor. Wyjaśniono tu także takie pojęcia jak „teolingwistyka”, „styl/język religijny” oraz „pieśń kościelna”.

W rozdziale czwartym przedstawiona została metodologia przyjęta w badaniach nad metaforami konceptualnymi. Wychodząc od systematycznej analizy metafor, omówiono korpus czterech grup pieśni, z których zaczerpnięto przedmiot niniejszych badań, tj. pieśni bożonarodzeniowe, postne, komunijne i eucharystyczne. Wybór padł na te grupy, gdyż obejmują one w modlitewniku *Weg zum Himmel/Droga do Nieba* odpowiednią liczbę pieśni w obu językach, co umożliwi dokonanie porównania występujących w nich metafor konceptualnych. Zakończenie rozdziału a zarazem przejście do części badawczej stanowi omówienie najpopularniejszych schematów i scenariuszy metaforycznych.

Kolejne cztery rozdziały stanowią empiryczną część pracy. W każdym z rozdziałów porównano metafory w języku niemieckim i polskim w ramach poszczególnych schematów i scenariuszy metaforycznych. Przy porównaniu zwrócono uwagę na występujące między nimi podobieństwa i różnice, a także na fakt, czy występują one na poziomie mentalnym czy też tylko na poziomie realizacji językowej. Brak różnic na poziomie mentalnym przy jednoczesnych różnicach na poziomie realizacji językowej wskazuje jedynie na wyróżnienie różnych aspektów tej samej rzeczywistości, zaś różnice na poziomie mentalnym jednoznacznie wskazują na uwarunkowania kulturowe poszczególnych metafor konceptualnych.

W wyniku przeprowadzonej analizy okazało się, że pomiędzy poszczególnymi schematami i scenariuszami metaforycznymi w obu językach występuje więcej podobieństw niż różnic. Wyjątek stanowi tu grupa pieśni postnych, w której wyraźne stają się wpływy teologii i antropologii protestanckiej na pieśni niemieckie oraz mocno zakorzenionej pobożności pasyjnej na pieśni polskie. Różnice występują także odnośnie metaforyki światła, której brak w pieśniach polskich. W odróżnieniu do dotychczasowych badań analiza poświadcza również szcątkowe występowanie wojennych scenariuszy metaforycznych, co można tłumaczyć pragnieniem człowieka do osiągnięcia pokoju i stabilizacji, których szuka w sferze nadprzyrodzonej.

Podobieństwa pomiędzy metaforami występującymi w obu językach wynikają z faktu, że większość z nich wypływa bądź to z przyjmowanego jako uniwersalne dla ludzi każdej kultury doświadczenia przestrzeni i własnej fizyczności, bądź to z faktu bazowania na obrazach biblijnych, z których później rozwinęły się niektóre dogmaty wiary. Wydaje się, że wydarzenia historyczne lub wątki biograficzne autorów pieśni miały jedynie minimalny wpływ na metaforykę całego zbioru, zawierającego pieśni różnych autorów z różnych epok. Niewykluczone jednak, że najważniejsze wydarzenia historyczne, które miały wpływ na

świadomość kolektywną społeczeństwa śląskiego, znalazły odbicie w warstwie metaforycznej tekstów pieśni kościelnych.

Pomimo wykazanych podobieństw i różnic nie można jednoznacznie stwierdzić, czy podobieństwa wynikają z oddziaływania na siebie nawzajem kultury polskiej i niemieckiej na Górnym Śląsku. Aby móc to ustalić, należałoby przebadać uznane za standardowe śpiewniki polskie i niemieckie porównać występującą w nich metaforykę i zestawić z wynikami niniejszych badań lub też badań innych śląskich polsko- i niemieckojęzycznych śpiewników. Dopiero taka analiza pozwoliłaby na wyciągnięcie szerszych wniosków. Niemniej jednak niniejsza praca stanowi pewien krok we wskazanym kierunku oraz ważny wkład do kontrastywnych badań z zakresu metafory konceptualnej i jej uwarunkowań kulturowych w dyskursie religijnym.